

УДК 821.161

DOI 10.35433/brecht.10.2024.74-84

Моклиця М. В.,
доктор філологічних наук, професор
Волинського національного університету
імені Лесі Українки, Луцьк
moklytsja@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7984-4377>

**ГРА АВТОРА З ЧИТАЧЕМ ЯК СПОСІБ ДРАМАТИЗАЦІЇ
ЖАНРУ ФЕЙЛЕТОНУ В ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ**

У статті йдеться про недостатню увагу дослідників до жанру фейлетону, який традиційно відноситься до публіцистики, оскільки відомий дискурс укорінено в історію новітньої європейської періодики. Тимчасом з уваги випадає очевидна переходовість (лімінальність) фейлетону, його гнучка здатність мігрувати вбік художньої літератури. Пропонується поглибити дискурс до національної традиції, народної сміхової культури і Шкільного театру. Саме таку глибину дискурсу демонструє жанр фейлетону у творчості Олени Пчілки. Попри велику популярність імені, творчість цієї письменниці відома фрагментарно, лише поезією, прозою і драматургією, вибірково виданими у радянські часи. Вперше головним об'єктом дослідження стала фейлетонна творчість Олени Пчілки, представлена на сторінках часопису "Рідний Край", редактором якого вона була майже десятиліття (а якщо рахувати редакторство Газети Гадяцького земства, то понад десятиліття). У цій щотижневій газеті Олена Пчілка створила рубрику "Теревені", додавши уточнення: "Мовляв, фейлетон", тобто наповнила її винятково фейлетонами, створила для них окремий псевдонім – Хтось. Жанровірною ознакою фейлетонів стає захоплива гра між двома постійно присутніми персонажами – Автором (персонаж чоловічої статі, журналістської професії) і Читачем, мешканцем то хутора, то міста, завжди Києва. Діалоги між цими віртуальними персонажами надають фейлетонам рис драматургічного дійства, розігруються смішні сценки із культурного життя столиці, дотепні і гостро злободенні. Ігрова природа фейлетонів спирається на глибокі фольклорні традиції (стаття Олени Пчілки "Українська гумористика"). Пропонується наступна дефініція жанру фейлетону Олени Пчілки: це короткий епічно-драматичний жанр з використанням рольових персонажів та гумору, призначений для активної комунікації віртуального автора з віртуальним читачем.

Ключові слова: фейлетон, автор-персонаж, віртуальний читач, гумор, гра, драматизація.

M. V. Moklytsia
**THE AUTHOR'S GAME WITH THE READER AS A WAY OF
DRAMATIZING THE
FEUILLETON GENRE IN THE WORK OLENA PCHILKA**

The article talks about insufficient attention of researchers to the feuilleton genre, which traditionally belongs to journalism, since the well-known discourse is rooted in the history of modern European periodicals. Meanwhile, the obvious transitivity is being overlooked (liminality) of the feuilleton, its flexible ability to

migrate towards fiction. It is proposed to deepen the discourse on the national tradition, folk laughter culture and the School Theater. The feuilleton genre in the work of Olena Pchilka demonstrates exactly this depth of discourse. Despite the great popularity of the name, the work of this writer is known fragmentarily, only for poetry, prose and drama, selectively published in Soviet times. For the first time, the main object on the research was the feuilleton work of Olena Pchilka, presented on the pages of the magazine "Native Land", of which she was the editor for almost a decade (and if you count the editorship of Gazeta Gadyatsky Zemstvo, then for more than ten years). In this weekly newspaper, Olena Pchilka created the column "Tereveni", adding the clarification: "Like a feuilleton", that is, she filled it exclusively with feuilleton, creating a separate pseudonym for them – Someone. The genre-creating feature of feuilleton is the exciting game between two constantly present characters – the Author (a male character, journalist profession) and the Reader, a resident of either a farm or a city, always Kyiv. Dialogues between these virtual characters give feuilletons features of dramatic action, funny scenes from the culture life of the capital are played out, witty and acutely relevant. The playful nature of feuilletons is based on deep folklore traditions (Olena Pchilka's article "Ukrainian Humor"). The following definition of the feuilleton genre of Olena Pchilka is offered: it is a short epic-dramatic genre using role-playing characters and humor, intended for active communication of a virtual author with a virtual reader.

Keywords: *feuilleton, author-character, virtual reader, humor, game, dramatization.*

M. V. Moklyzja

**DAS SPIEL DES AUTORS MIT DEM LESER ALS MÖGLICHKEIT ZUR
DRAMATISIERUNG DES FEUILLTON-GENRES IM WERK VON OLENA
PCHILKA**

Der Artikel spricht von der unzureichenden Aufmerksamkeit der Forscher für das Feuilleton-Genre, das traditionell zum Journalismus gehört, da der bekannte Diskurs seine Wurzeln in der Geschichte moderner europäischer Zeitschriften hat. Unterdessen wird die offensichtliche Transitorität (Liminalität) des Feuilletons übersehen, seine flexible Fähigkeit, in Richtung Fiktion zu migrieren. Es wird vorgeschlagen, den Diskurs über die nationale Tradition, die Volkskultur des Lachens und das Schultheater zu vertiefen. Das Feuilleton-Genre im Werk von Olena Pchilka zeigt genau diese Tiefe des Diskurses. Trotz der großen Beliebtheit des Namens ist das Werk dieses Schriftstellers nur bruchstückhaft bekannt, lediglich für Gedichte, Prosa und Dramen, die in der Sowjetzeit selektiv veröffentlicht wurden. Hauptgegenstand der Forschung war erstmals das Feuilletonwerk von Olena Pchilka, präsentiert auf den Seiten der Zeitschrift "Native Land", deren Herausgeberin sie fast ein Jahrzehnt lang war (und wenn man die Herausgeberschaft von Gazeta Gadyatsky zemstvo mitzählt, dann seit mehr als zehn Jahren). In dieser Wochenzeitung erstellte Olena Pchilka die Kolumne "Tereveni" und fügte die Klarstellung hinzu: "Wie ein Feuilleton", das heißt, sie füllte sie ausschließlich mit Feuilletons, schuf für sie ein eigenes Pseudonym – Jemand. Das genre bildende Merkmal von Feuilleton ist das spannende Spiel zwischen zwei ständig präsenten Charakteren – dem Autor (eine männliche Figur, Journalistenberuf) und dem Vorleser, der entweder auf einem Bauernhof oder in einer Stadt lebt, immer Kiew. Dialoge zwischen diesen virtuellen Charakteren verleihen Feuilletons Züge dramatische Handlung, witzige Szenen aus dem Kulturleben der Hauptstadt werden witzig und höchst relevant nachgespielt. Der spielerische Charakter von Feuilletons basiert auf

tiefen Folklore-Traditionen (Artikel "Ukrainischer Humor" von Olena Pchilka). Die folgende Definition des Feuilleton-Genres von Olena Pchilka wird angeboten: Es handelt sich um ein kurzes episch-dramatisches Genre mit Rollenspiel Charakteren und Humor, das für die aktive Kommunikation eines virtuellen Autors mit einem virtuellen Leser gedacht ist.

Schlüsselwörter: *Feuilleton, Autor-Charakter, virtueller Vorleser, Humor, Spiel, Dramatisierung.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень.

Жанр фейлетону не є надто актуальним для дослідників літератури, навіть якщо судити за словниковими студіями. Його дефініція міцно прив'язана до походження, зафіксованого у значенні слова: "фр. "додаткова сторіночка" (в газеті), 1) культурна частина газети; 2) допис у фейлетоні газети, що розглядає окремі культурні питання" [3: 257], – свідчить популярний німецький словник. Далі у статті фейлетон характеризується в диспозиції до есею і нарису. Український популярний словник натомість твердить: "(фр. *feuilleton* – невеликий за обсягом жанр художньо-публіцистичної літератури злободенного характеру" [4: 706]. Далі вказується на ту саму історію з додатком (листочком) до газети, що наводиться у всіх визначеннях. Стверджується, що одним із засновників фейлетону був В. Самійленко, подається наступний ряд українських фейлетоністів: Кость Котко, Остап Вишня, С. Олійник, Є. Дударь. Ім'я Олени Пчілки, яка самостійно «витягнула» цей жанр із французького дискурсу, українізувала й понад десятиліття у своєму часописі «Рідний Край» виділяла для нього окрему рубрику і наповнювала її власними текстами, у словнику відсутнє.

З якої точки зору не розглядай фейлетон, спираючись на скупі інформацію із широчезної жанрології, його місце і функція одразу привертають увагу своєю межовістю. Він на те-то схожий тим-то, але не є ним... Якщо натрапляєш на перелік жанрів публіцистики, то фейлетон, як правило, присутній. Але якщо базовим в дефініції фейлетону зробити приналежність до публіцистики (з дражливою необхідністю відмежувати його від художньої літератури), то відразу вималюються усі небезпеки цього шляху (починаючи з того, що переважна більшість літературознавчих словників не містить навіть гасла «публіцистика»). Усі критерії розмежування різних видів словесної діяльності не дають бажаного результату. "Публіцистика спирається на аналітичне мислення й покликана висвітлювати різноманітні громадські проблеми (політичні, економічні, моральні, тощо" [5: 463], – стверджує «Лексикон загального та порівняльного літературознавства» (гасло "Публіцистика і література") і відразу наводить довгу низку аргументів на користь відносності кожного критерію. Межа надто хистка. Усе це хороший матеріал для ілюстрації статті Ц. Тодорова "Поняття літератури": "...якщо стати на структурну точку зору, то можна стверджувати, що кожний тип дискурсу, котрий називається літературним, має «нелітературних» родичів, і вони до нього ближчі за будь-який інший тип "літературного" дискурсу" [16: 20]. Ця думка буде актуальною щоразу, як ми намагатимемось розділити літературу на "fiction" і "nonfiction", адже безліч вочевидь художніх творів не містять вимислу навіть у найширшому його розумінні, часто тримаються документальної основи подій.

Коли жанри з'являються на межі і демонструють свою переходовість чи хисткість, а часом сумнівність і навіть скандальне порушення чийось

правил, саме тоді і варто уважніше придивитись до жанру і відкрити дещо важливе, стосовне природи всіх жанрів.

Відомо, що для кожного митця, який починає свій шлях, жанр часто будить амбіцію ним оволодіти, спокушає й приваблює численними вже втіленими зразками. Але в результаті виснажливих зусиль автор іноді з подивом виявляє: не він підкорив собі жанр, а жанр взяв над ним гору. З іншого боку, часто оволодіння одним жанром обертається творенням якогось іншого.

Для дослідження жанрів надзвичайно вдячним матеріалом може виявитись матеріал, який, як правило, залишається на маргінесах досліджень творчості: твори експериментальні, ті, які писалися наче знічев'я, в процесі розваги чи гри.

Отже, варто констатувати необхідність дослідження і в теоретичній частині (жанр фейлетону мало досліджений і спирається на суперечливі дефініції), і в практичній: фейлетони Олени Пчілки не введені в науковий дискурс.

Мета дослідження: показати феноменологію жанру крізь дослідження фейлетонів Олени Пчілки, зацентрувавши увагу на способі драматизації епічних прозових текстів, а саме на грі автора з читачем.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Олена Пчілка входила в літературу майже одночасно трьома стежками – лірично-поетичною, прозово-епічною й драматургічною. Вона опанувала чималий діапазон жанрів і отримала певний (цілком поважний) письменницький статус. Але була надто діяльна і надто різнобічна, аби триматись проторованого шляху. Отримавши, примхою долі, таку неймовірну майстерню для експериментів, як літературно-громадський часопис «Рідний Край» (понад десять років одноосібного редакторства і героїчного змагання), Олена Пчілка дала волю усім своїм на той час (а це вже був 1907 рік!) ще не реалізованим талантам. Один із них, майже загублений у часі, особливо цікавий з позицій жанрології – це гумористика. Олена Пчілка була обдарована гострослів'ям, її дотепного влучного слова побоювався багато хто з сучасників (це не дуже асоціюється з її стереотипним образом). У своєму часописі для розігрування абсолютно різних сюжетів вона опанувала безліч ролей. У потребі зреалізувати талант актриси й режисерки їй допоміг драматургічний досвід і досвід численних «домашніх» музично-драматичних постановок. "Саме Олені Пчілці належить низка гостро сатиричних фейлетонів, об'єднаних спільною назвою «Теревені», в яких порушувалися болючі питання життя українців: вибори до Думи, проблема побудови національної школи, переслідування «Просвіти» та інші. Оскільки редакція не мала професійних журналістів, робота Ольги Косач була не тільки редакторською – на її плечі лягали також адміністративні та технічні обов'язки. А ще на ті тендітні жіночі плечі відважно взяла вона і тягар відповідальності за видання, якому приділяла купу часу та уваги. Попри всі труднощі, Ольга Косач зуміла в найкоротші строки налагодити видання журналу. 20 жовтня 1907 р. вийшов друком перший київський номер "Рідного краю". В Києві він видавався до 1914 р. " [2: 58-59]. Все добре зауважено, але: свій часопис (а він виходив тривалий час щотижня) Олена Пчілка наповнювала, в разі нестачі авторів, власноруч написаними матеріалами. Тому їй знадобилось докласти зусиль для оволодіння численними жанрами публіцистики й використати багато нових псевдонімів і криптонімів (а це

щоразу інша роль). Крім того, у фейлетонах редакторка трималась жанрового змісту: писала про події в культурному житті. Сатиричні твори на політичні теми – це дещо інша історія. Фейлетони – це в неї царина гумору, а не сатири.

Отже в редакційній передмові до статті Л. Старицької "І сміх, і горе" ("Рідний Край", 1907, № 15) з'являється рубрика "Теревені (Мовляв – фельетон)" і окреслюється жанр: "...і була в тому фельетоні, додатковому листочкові, всяка письменна дрібниця, – оповістки про парижські грища, та пісеньки, та загадки, отаке все легеньке... / Аж воно й сподобалось таке! Став тоді зміст листочка більшати, та перебіратись на стовпчики великого листка, самої часописі, і там все розростався. А люди як звикли, то все його звали, – й звать скрізь до сього часу, – фельетоном, хоть та легенька мова давно перестала бути "додатковим листочком"..." [7: 5].

Історія «Рідного Краю» – теж значною мірою історія постановочна, з усіма ознаками великої ліро-епічної драми. Один із численних сюжетів розгортався в рубриці "Теревені", розсипаючись на десятки мікро-сюжетів. Це були теревені автора з читачем, при цьому для кожного мікро-сюжету роль читача була іншою, а від імені авторки промовляв автор-персонаж чоловічої статі... з відповідним підписом – Хтось. Це дуже цікавий псевдонім з наратологічної точки зору: наратор чоловічої статі, при тому, що читачі легко здогадуються, хто саме з ними теревенить. Образ автора, який підмінює авторку для того, щоб потеревенити з читачами про... Розмови, переважно, на мистецькі теми, звісно. Не тільки про літературу (хоч і про неї також), а й про живопис, про виставки і театральні події, концерти, багато про що – про все культурне життя столиці, мабуть. Головне ж – про читацький загаль, про публіку, споживачку мистецтва.

У розмові про структуру фейлетонів Олени Пчілки важко обмежитись наратологічним аспектом, оскільки йдеться не про того оповідача, який виявляє себе лише в мові, а про активного й діяльного оповідача, який втягує у гру читача, від тексту до тексту все чіткіше демонструючи саме ігрову природу. Швидко стає зрозуміло, що Автор і Читач – це ролі для гри, а не спосіб розповідати історії. У фейлетонах Олени Пчілки це не тільки особа в структурі тексту, а й чітко окреслені персонажі для виконання ролі, що значно важливіше. Автор і Читач, у згоді зі своїм часом, розігрують сценки із культурного життя Києва початку ХХ століття. Це нагадує імпровізації Шкільного театру. Ось що зауважує Олена Пчілка у розвідці про українську гумористику: "Доволі значне місце зайняла собі українська гумористика у тих "дійствах", творах театральних, 17-го віку. Вставлялися цілі гумористичні сценки, а в них виступали діячі, – запорожець, українські пастухи й інші селяне та селянки, або й діячі інших племен, – поляки, цигане, жида; вони співали, вели між собою гумористичні розмови; діячі говорили при тім народною українською мовою, з примішкою лише тих чужих слов і виразів, що мали краще малювати людей іншого племені" [1: 28]. Очевидно, саме цей, уважно досліджений національний дискурс живив літературні експерименти редакторки й авторки "Рідного Краю".

Це було самостійно знайдене опертя на найглибший літературно-театральний дискурс, середньовічні містерії, які були нічим іншим, як "драматизацією Біблії" [6: 130], саме вони органічно увійшли в структуру Шкільного театру, започаткувавши численні, вже чисто літературні дискурси.

Брехтівський часопис (Brecht-Heft): статті, есе, переклади:

Збірн. наук. праць (філолог. науки): № 10. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024.

Досвідчений драматург легко бере на себе роль віртуального режисера. Олена Пчілка буквально «ставить» колоритні сценки з міського життя початку ХХ ст. Роль Автора вибудовується на головній сфері діяльності авторки: на її редакторсько-журналістській професії. Одразу представлено трохи іронічний образ:

Ох ти Київ, славне місто!
Стережися, журналісто,
Та ховай язик за зуби!
Щоб не сталося часом згуби!
Гострі твори ховай в шафи!
Бо заплатиш за них штрафи...
А пожалуєш сотниці, –
Підеш, серце, до темниці;
Єсть і міцні тут в'язниці,
"Патріотів" чорні хмари
Та ще інші добрі карі...
Стережися, журналісто,
Бо і тут не певне місто! [8: 13].

Це віршована загальна настанова у баченні професії: журналіст весь час ризикує бути покараним за сумлінну працю, але нехтує цими ризиками заради чогось важливішого. З кожним новим фейлетоном образ Автора-журналіста увиразнюється якоюсь рисою.

"Літом, – бодай не згадувати! – поганенько було нашому братові, в запряжці коло того нашого письменницького воза... Люде прохолоджувались по «дачах», а ми – що тієї спекоти дознали! що куряви надихались! що вареного асфальту, та всякої «ремонтної» хварби нанюхались, так і нехай Бог сохрانیть!" [11: 11]. Тут привертає увагу вислів «письменницького воза», а жартівливі теревені про спеку й активне будівництво в центрі міста змальовують образ, можна сказати, умовно пекельний (алегоричний контекст письменницької праці). Попутна сатира на міську владу не перекидає фейлетон у політику, а виразніше окреслює саме місію Автора – нічого високо-поетичного (навіть якщо йдеться про події трагічні), а буденна щоденна праця – тягти воза. Автора змушує до праці його національна свідомість, а на віз він укладає все те, що може вважатись українським здобутком у культурі і здатне інших привабити – викликати бажання й собі щось докласти. Можна при цьому й жартувати (що й роблять українці, виживаючи у всіх своїх історичних лихах).

"Ви ні з ким не позиваєтесь? сами ведете свою справу?..

Ох, ті адвокати! ловки, часом, штуки вигадують. Отже, недавно, в київській судовій світлиці один таку комедну штуку доказав: хотів довести, що д. Кониський, як одписував свій маєток не жінці (клієнтці адвокатів), а на громадські справи, то був божевільний; на доказ того адвокат і каже: вже ж видно, що чоловік стратив розум, бо він був українофілом! Ну, що ви на се казатимете? (хоч би й ви, якщо почуваете прихилля до українства). / А може... може пан адвокат і не зовсім дурницю сказав. Справді, що то за чудні люде ті українолюбці! Б'ють їх б'ють, всякими способами, а вони таки – "як коржа, так коржа"! [13: 14]. Власне, національна приналежність, яка не маскується, а навпаки, наголошується й відстоюється у всіх громадянських і людських правах, – базова риса Автора, те, що визначає сенс його спілкування з Читачем. Ось маємо фейлетон, в якому жартома рецензуються дві книги – перша україномовна книга кулінарних рецептів і... не перша історія української

література, написана поважним науковцем Сергієм Єфремовим. Насправді ґрунтовних історій української літератури вже є кілька (що не заважає російським критикам і далі заперечувати існування української літератури як такої), Автор лиш натякає, що не варто забувати про попередників. А от у книги кулінарних рецептів попередників точно нема, зате весь її зміст – свідчення глибокої давнини і багатющого розмаїття національної культури: "А страви які в книжці?! Господи Боже! Ось вам: «шкраб, пундик, шпундра, лизанка, присканці, ляпуни, буцики, потапці, пизи»... Чи ви чули таке?! Тут справжній мудрагель напевне щось навіть "заговорщицьке" знайде! – А ось уже й всякому видно крайній сепаратизм: «квас гуцульський, борщ волинський, борщ чернігівський, борщ кубанський». Се ж просто якась коаліція сепаратистична: від Карпатів до Кавказу! ось воно куди карлючка закандзюбилась... А се: "капусняк шляхецький, буженина шляхецька, вергуни шляхецькі"; зауважте собі, – все не "дворянське", а "шляхецьке". (Се ж уже "українсько-польська інтрига!"). А ось: "юшка гетьманська", "вишнівка гетьманська", "пиво козацьке", "квас гайдамацький!" Господи Боже! як могли отаке пропустити?! Є в книжці й інша тенденційність: "душенина поспільська"(!); – се вже навіть не українофільський націоналізм, а течією соціалістичною одгонить"... [15: 25].

Автор – жартун-націоналіст письменницької професії, який, незважаючи на суцільні утиски й заборони, гне свою лінію, нехтуючи покараннями: громадить і захищає все українське. І теревенить він на різні теми з Читачем, який теж окреслюється досить різнобічно і водночас виразно, колоритно. Миролюбне звернення, яке припрошує до теревенів (близько до пересудів і пліток обивателя) налаштовує на спілкування з Читачем хутірським. Той собі живе відлюдником, патріархальним господарем, але іноді виписує українську пресу і на дозвіллі цікавиться міським життям.

"Давненько я не базікав з Вами, шановний читачу! Отак якось... говорячи по теперешньому – настрою не було... " [11: 11].

"Здоровенький був, мій хутірський читачу! (я таки до тебе, пане-брате, вдаюся!). Довгенько я не озивався до тебе, – отак «заніколилось» було; а отсе таки хочу одвести душу в розмові з тобою, побалакати по щирості, – се пак не те, що ті лекції, та рехверати, чі як там вони!.." [9: 10]. У цьому заявленому бажанні догодити «хутірським» смакам Читача чимало знущальної іронії, але не власне на читача скерованої: у першому, маніфестовому фейлетоні, йдеться про закиди українській пресі, щоб вона не вживала надто мудрих термінів, особливо іноземних, бо ж її читач не надто освічений – не зрозуміє. Автор зумисне спотворює окремі слова, попутно роз'яснює, що давно знайомі слова колись теж були звідкись запозичені. Це вписується у роль Автора-просвітника, і саме ця роль передбачає активізацію взаємин з Читачем.

"Ну, тобі, звісно, хочеться знати, "як там воно живуть люди у тому Києві"?.. Та живуть різно, – як хто... Єсть такі лихі люде, що говорять, ніби кіяне тепер зовсім не живуть, але се брехня: таки любісінько живуть! і п'ють, і їдять, і вчаться потроху, й бомаги пишуть (багато пишуть), і судять (багато судять!), і лаються (багатенько лаються) і миряться – до першої лайки, й по театрах ходять (орударі, чі ті «антрепреньори», хотіли б, щоб ще більше ходили, та буде з їх і того!). Все як слід. Вже сама лайка доказує, що ми, кіяне, живемо, бо власне можна було б і так сказати: «лаюся – значить, існую». Правда ж?" [9: 10].

Але раптом мирний співбесідник, хутірський читач української преси, зникає, а на його місце буквально вривається міський натовп споживачів преси: "Найти спосіб забавити великий гурт! Боже мій, скільки людей добиваються знайти сей спосіб таємничий! Скільки, наприклад, видавців морочить собі голову, – саме тепер, під час об'явлення новорочної підписки, чим би "занятним" привабити громаду!.. Гляньте на оповістки про газети: опріч свого видання, такої чи іншої часописі, видавці дають обітницю дати ще 12 томів свого красного писання, 12 томів – чужостороннього, 12 зшитків мод, 12... ще чого? <...> Чи саяк, чи так, треба видавцям пильно добирать способів. Дуже перебірливі стали ті "підпищики"! Інші кажуть: "ет! що там редакція обіщає 12 томів того та 12 томів сього, – все то той обридлий папір! На біса він мені, як я й часописі не маю часу читати!.. Та ще може то все такі «томи», що залежалися десь на полицях!.. От, як би ще дали на "приложеніє" хоч 12 хусток до носа, або 12 пар карпіток, ну то ще б нічого; добре було б теж, коли б котра часопись обіщала сажень, або хоч пів-сажня дров (нехай би вже хоч яких осикових!) – то инша річ"! [12: 14]. Двоє мирних співбесідників, Автор і Читач, які знічев'я розважаються теревеннями, раптом виявляються – ворожими таборами... Образ Автора-журналіста (в одній особі також редактора й видавця) постає пародійною постаттю людини, яка, всупереч сумлінню, витрачає безліч зусиль для так званого завоювання читачів, байдужих до високих матерій, але спраглих розваг і користі.

Навіть чисто описові фрагменти мови Автора максимально динамічні, це монологи дійової особи драматичного дійства: "Млинок мійського життя, тієї зімової "добы", чи "сезону", саме розмоввся на всі заставки: меле, меле, меле!.. Крутяться стьонжки сінематографів, крутяться танечні пари на різних вечорах, "в пользу" когось, або чогось, і без пользи, крутяться лотереї, крутяться гроші, котяться з однієї кишені в другу, крутяться як мухи в окропі видавці, гадаючи, щоб його таке видати, щоб приподобитися, потрапити на самі останні вимоги та бажання громадянства" [10: 12]. Поступово саме юрба споживачів культури витісняє персону окремого Читача. Читач розчиняється в натовпі, у шаленій гонитві за розвагами. Автор (вже більшою мірою в ролі видавця), який намагається чи то завоювати публіку, чи то якимсь хитрим способом привабити, або ж догодити читачам, виглядає вже анти-просвітником, людиною, яка змагається з усіма іншими міськими видовищами, серед яких навіть театр не складе конкуренції найбільш популярним.

"Настали морози, – дарма! Юрба снується вулицями, женеться за життям.

О, життя саме заграло, запінилось, по-зімньому" [12: 13].

Якщо ж в поле зору потрапляють такі ж мистецькі явища – театральні постановки, виставки живопису, концерти, тощо, мова Автора видає в його особі нищівного критика-рецензента. "Там, бачите, в тій п'есі "Чарівниця", є велика пожежа: горить здоровий будинок – і не тільки що червоним світлом уся сцена палає, а ще й стіни валяться! Дуже це "драматично" виходить, – куди там якійсь драматичній "психології" дорівнятися! – Даю вам добру раду, добродію: якщо ви пишете драму (признайтесь уже по правді, – пишете?), то неодмінно скомпонуйте так, щоб там що-небудь горіло; все одно, до чого там воно прийдеться, а тільки – щоб горіло! І чим більше горітиме, тим краще. "Публіка" се дуже любить. Більше ж про що авторові (а особливо "антрепреньорові") дбати!.. " [14: 32].

У цій жартівливій розмові про сценографію вистави дається взнаки драматургічне і режисерське бачення театральної постановки, властива Олені Пчілки проникливість і вміння на одній деталі побудувати розмову про тенденцію. Гра Автора з Читачем вимальовує якусь спільну для всіх фейлетонів сюжетну лінію, але не має завершення, підкоряється плину життя, безупинному руху вперед. Картини культурного життя міста швидко посуваються в минуле, змінюються іншими, Автор з Читачем до друзять, то змагаються, але зрештою стають головними персонажами культури загалом (особливо якщо звичне слово "читач" замінити поняттям "реципієнт").

Висновки й перспективи дослідження.

Фейлетони Олени Пчілки, так само, як її художні твори, є текстами багатошаровими, вони надаються до застосування різних підходів і методик. Уважне прочитання цієї творчості дає чимало матеріалу для розуміння ідіостилу письменниці і її жанрового новаторства. Теревені Автора й Читача у фейлетонах Олени Пчілки охоплюють досить повно усе культурне життя Києва, імена і назви показують об'єктивну картину, свідчать, що якась реальність мотивувала авторку написати той чи інший текст. Але драматизація текстів через ролі цих головних дійових осіб посуває фейлетони Олени Пчілки навіть не на межу між публіцистикою й белетристикою (межовим лишається жанр), а таки в царину художньої творчості. Це цілком особисте, суб'єктивне, емоційно-інтелектуальне самовираження авторки, навіть не Олени Пчілки (це також роль, щоправда, більш складна, багатогранна), а Ольги Косач. У цьому сенсі базовою теоретичною працею можна запропонувати розвідку Олени Пчілки "Українська гумористика" ("Рідний Край". 1911, №№ 4-13). Підслухані (на базарах чи "на колодках", вуличних посиденьках) народні оповідки, завжди діалогізовані і рольові, максимально близькі до жанру фейлетону. "Подібних гумористичних народних українських оповіданнів чув безліч на Поділлі наш письменник Руданський і переказав їх віршами. Може бути, що на Поділлі бродило їх особливо багато, але, кажу, не мало їх є й по інших кутках українських. Се доказав другий письменник наш, Манжура, що назбирав теж немало зразків тієї "народної української белетристики", бо вештався багато проміж народом нашим, – вже на лівім березі Дніпра. Не мало чув їх і Грінченко, та інші наши етнографи" [1: 7].

В якості ще одного висновку, з огляду на фейлетони Олени Пчілки, можна запропонувати таку дефініцію жанру фейлетону: це короткий епічно-драматичний жанр з використанням рольових персонажів та гумору, призначений для активної комунікації віртуального автора з віртуальним читачем. Дискурс – не так від французького газетного листочка, як від національної гумористики. Саме драматизація, через створення ролей Автора і Читача, дозволила Олені Пчілці винайти власний варіант фейлетонного жанру, вмонтувати його в контекст художньої творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. К-ч [Косач, Олена Пчілка]. Українська гумористика. *Рідний Край*. 1911. № 13. С. 28; № 6. С. 7.
2. Кучернюк І. Часопис "Рідний Край" в суспільно-політичному та культурному житті України (1905 – 1916 рр.). Дис... канд. істор. наук, Київ: НАН, 1916. С. 58-59.

Брехтівський часопис (Brecht-Heft): статті, есе, переклади:

Збірн. наук. праць (філолог. науки): № 10. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024.

3. Літературознавство. Словник основних понять; пер. з нім. Штутгарт, Ваймар: Й. Б. Метцлер, 2005; Тернопіль: Богдан, 2008. 280 с.
4. Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія, 1997. С. 706.
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.
6. Паві П. Словник театру; пер. з фр. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 640 с.
7. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені (Мовляв – фельєтон). *Рідний Край*. 1907. № 15. С. 5-6.
8. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені (Мовляв – фельєтон). *Рідний Край*. 1907. № 3. С. 13-14.
9. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені. (Мовляв, фельєтон). *Рідний Край*. 1908. № 37. С. 10-12.
10. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені. (Мовляв, фельєтон). *Рідний Край*. 1908. № 44. С. 12.
11. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені. (Мовляв, фельєтон). *Рідний Край*. 1909. № 22. С. 11-13.
12. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені (Мовляв, фельєтон). *Рідний Край*. 1909. № 30. С. 13-14.
13. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені (Мовляв, фельєтон). *Рідний Край*. 1910. № 40. С. 14.
14. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені (Мовляв – фельєтон). *Рідний Край*. 1911. № 4-5. С. 30-32.
15. Хтось [Пчілка Олена]. Теревені (Мовляв, фельєтон). *Рідний Край*. 1911. № 19-20. С. 24-27.
16. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе; пер. з фр. Є. Марічев. Київ: ВД "Києво-Могилянська академія", 2007. 162 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. K-ch [Kosach, Olena Pchilka]. Ukrainiska humorystyka [Ukrainian humor]. *Ridnyi Krai*. 1911. № 13. S. 28; № 6. S. 7. [In Ukrainian].
2. Kucherniuk I. Chasopys "Ridnyi Krai" v suspilno-politychnomu ta kulturnomu zhytti Ukrainy (1905 – 1916 rr.) [The magazine "Native Land" in the socio-political and cultural life of Ukraine (1905 – 1916)]. *Dys... kand. istor. nauk*, Kyiv: NAN, 1916. S. 58-59. [In Ukrainian].
3. Literaturoznavstvo. Slovyk osnovnykh poniat [Literary studies. Dictionary of basic concepts]; per. z nim. Shtuthart, Vaimar: Y. B. Mettsler, 2005; Ternopil: Bohdan, 2008. 280 s. [In Ukrainian].
4. Literaturoznavchyi slovyk-dovidnyk [Literary dictionary-reference]. Kyiv: Akademiia, 1997. S. 706. [In Ukrainian].
5. Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstva [Lexicon of general and comparative literature]. Chernivtsi: Zoloti lytavry, 2001. 636 s. [In Ukrainian].
6. Pavi P. Slovyk teatru [Theater dictionary]; per. z fr. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2006. 640 s. [In Ukrainian].
7. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni (Movliav – felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1907. № 15. S. 5-6. [In Ukrainian].
8. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni (Movliav – felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1907. № 3. S. 13-14. [In Ukrainian].
9. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni. (Movliav, felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1908. № 37. S. 10-12. [In ukrainian].

Брехтівський часопис (Brecht-Heft): статті, есе, переклади:

Збірн. наук. праць (філолог. науки): № 10. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024.

10. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni. (Movliav, felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1908. № 44. S. 12. [In ukrainian].
 11. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni. (Movliav, felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1909. № 22. S. 11-13. [In Ukrainian].
 12. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni (Movliav, felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1909. № 30. S. 13-14. [In Ukrainian].
 13. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni (Movliav, felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1910. № 40. S. 14. [In Ukrainian].
 14. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni (Movliav – felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1911. № 4-5. S. 30-32. [In Ukrainian].
 15. Khtos [Pchilka Olena]. Tereveni (Movliav, felieton) [Chaff (Like, feuilleton)]. *Ridnyi Krai*. 1911. № 19-20. С. 24-27. [In Ukrainian].
- Todorov Ts. Poniattia literatury ta inshi ese [The concept of literature and others essays]; per. z fr. Ye. Marichev. Kyiv: VD "Kyievo-Mohylianska akademiia", 2007. 162 s. [In Ukrainian].